

Anmeldelse

Philippe Provençal, *Moderne islam – lille idéhistorie*, U Press 2016, 178 s., kr. 225

Philippe Provençals *Moderne islam – lille idéhistorie* er en blandet læseoplevelse. På den ene side giver bogen, i forhold til dens størrelse, en ganske detaljeret gennemgang af den 'moderne islams' udvikling, de historiske forudsætninger herfor og centrale personer, såsom Rifāʿa al-Ṭaḥṭāwī (d. 1873), Jamāl al-Dīn al-Afghānī (d. 1897), Muḥammad ʿAbduh (d. 1905), Rashīd Riḍā (d. 1935), Qāsim Amīn (d. 1908), Ḥasan al-Bannāʾ (d. 1949), Sayyid Abū l-ʿAlā Mawdūdī (d. 1979) og Sayyid Quṭb (d. 1966). Igennem bogen bidrager forfatteren også med nogle nye og yderst brugbare oversættelser af uddrag fra disse centrale personers værker. På den anden side er det svært at finde ud af hvem denne bog er henvendt til. Provençal skriver selv:

Formålet er altså at formidle den teologiske, idéhistoriske og religionshistoriske udvikling i den valgte periode [ca. 1820-1970], den islamiske teologiske baggrund for ideerne, og hvordan denne teologi er blevet forandret som følge af nyere tildragelser og påvirkninger [...]. Jeg vil simpelt hen [sic!] beskrive udviklingen ved at kommentere og analysere et udvalg af centrale kilder (2016, 7).

Hvis formidling er hovedformålet med bogen, så er det for forfatteren til dels lykkes, i hvert tilfælde indtil kapitel 8. Efter kapitel 8 synes Provençal at forudsætte en vis viden mht. fx Israels oprettelse (fx s. 127) og Saddam Husseins fortolkning og udgave af Baʿth-partiet (s. 128):

Efter årtusindeskiftet har den af USA ledede invasion i Irak haft så mange fælles træk med et regelret kolonialt tiltag, at den hos befolkningerne i de islamiske lande har forstærket antiamerikanismen og opfattelse af Vesten som imperialistisk, også hos dem, der absolut ikke havde meget til overs for Saddam Husseins (1937-2006) skamfering af Baʿth-partiet.

Her forlader bogen sin ellers introducerende karakter. Med lidt historisk kontekstualisering kan den dog udmærket bruges som en introduktionsbog til gymnasieniveau eller 1. års studerende på universitetet.

Trods at forfatteren indikerer at bogen også er et stykke forskningsarbejde, synes den for det første at følge et yderst traditionelt og forudsigeligt syn på både den formative islam og 'mødet mellem islam og modernitet', og Provençal kommer ikke umiddelbart med nogen nye tanker i forhold til denne proces.¹ For det andet interagerer forfatteren meget sjældent med de tilhørende akademiske debatter, fx om

¹ For et andet bud på hvordan man kan formidle emnet 'islam og modernitet', se Mark Sedgwick, *Islam & Muslims: A Guide to Diverse Experience in a Modern World*, Boston: Intercultural Press, 2006.

terminologiproblematikken eller i sine referencer til Koranen.² Udover at referere til de relevante primærkilder er bogen bygget på (ældre) oversigtslitteratur, fx Albert Houranis *Arabic Thought in the Liberal Age 1798-1939* (2007) og encyklopædiske værker, såsom *Encyclopaedia of Islam* (1960-) og *Gads Leksikon om Islam* (2008) (se fx s. 8, 45). Det mest 'nye' i bogen (udover forfatterens egne oversættelser af primærtekster, som nævnt ovenfor) er formentlig dens forsimplede behandling af hvad Provençal kalder 'fundamentalismen' og hvorind han ligger diverse -ismer, såsom 'islamisme', 'islamisk aktivisme' og 'politisk islam' (jf. s. 131). Det er synd at forfatteren ikke tager de nødvendige akademiske overvejelser i forhold til sine anvendte betegnelser tidligere i bogen (se nedenfor).³ For eksempel bruger Provençal konsekvent betegnelsen 'fundamentalismen' om de konservative islamiske tendenser (som han sætter over for de mere 'liberale' eller 'modernistiske') indtil kapitel 9, hvorefter han skriver, at den "mest korrekte betegnelse må være: *den moderne radikale politiske islam*" (s. 132).

Generelt lægger forfatteren efter min mening for meget vægt på *forskellene* imellem hvad han på den ene side kalder den 'islamiske reformisme' (kap. 4-7) og til dels den 'islamiske modernisme' (kap. 8) og på den anden side 'fundamentalismen' (kap. 9). Læseren er med på at de er forskellige og i hvert tilfælde ender forskellige steder, men det bliver ikke gjort klart, at begge tendenser også i høj grad ligner hinanden. De er begge 'salafistiske' (i ordets 'oprindelige' forstand, om idealet om at vende tilbage til *al-salaf al-ṣāliḥ*, de fromme forfædre'),⁴ de ønsker begge at åbne for *ijtihād*-portene for at få mulighed for nyfortolkning, og de er begge yderst fremad-tænkende etc.⁵ Det er derfor problematisk at kalde Rashīd Riḍā, Ḥasan al-Bannā', Mawdūdī og Quṭb for ikke-intellektuelle, traditionelle og konservative (jf. fx s. 151), selvom deres konklusioner måske ligner den islamiske traditions konklusioner mere end Provençals 'islamiske reformisme' eller 'modernisme'. Ydermere er 'fundamen-

² Et belejligt eksempel (fordi mit eget forskningsområde er koranstudier) kunne være i Provençals behandling af K 112. Denne sura bruger han i sit (ellers udmærkede) afsnit om islamiske nøglebegreber (s. 157-171) til at illustrere Koranens absolutte monoteisme (s. 165-166). Han bemærker, at første del af suraen unægtelig minder om den 'jødiske trosbekendelse' i Deut 6,4: "Hør Israel, Herren, vores Gud, er en" (*šema' jīsrā'el, jhwh 'əlohēnū jhwh 'əḥād* – den ugrammatiske brug af det hebraisk-ringende nomen *aḥād* i den koraniske tekst i stedet for det mere relevante adjektiv *wāḥid* kan også bruges som et argument). Her ville jeg gerne have set en reference til akademiske diskussioner om suraen og dens forhold til tidligere traditioner, som fx hos Angelika Neuwirth, "Two Faces of the Qur'ān: *Qur'ān* and *Muṣḥaf*", *Oral Tradition* 25 (1), 2010, 141-156, især s. 150-153.

³ Forfatteren indikerer at de forskellige betegnelser er problematiske fx på s. 10 og i note 74, men går først ind i diskussion omkring dem fra s. 131. Terminologien inden for dette emne er diskuteret i stort omfang i den akademiske litteratur; men som sagt refererer forfatteren sjældent til disse akademiske debatter eller giver sit bud på videre læsning. Her kunne et 'klassisk' eksempel være Shepards typologi, se William E. Shepard, "Islam and Ideology: Towards a Typology", *International Journal of Middle East Studies* 19 (3), 1987, 307-335.

⁴ Se fx Henri Lauzière, *The Making of Salafism: Islamic Reform in the Twentieth Century*, New York: Columbia University Press, 2016; Provençal 2016, 58. 70. 97-98.

⁵ Provençal italesætter eksplicit et (meget sent) forbehold omkring dette, nemlig i sin opsummering af bogen fra s. 151.

talisme' som term i denne kontekst for længst forladt i forskningen.⁶ Bogen indeholder også nogle problematiske generaliseringer, som fx i det følgende citat:

I det 20. århundrede blev reformismen til modernismen, hvor de muslimske tænkere forsøgte at tilpasse islam til et moderne sekulært eller rettere sekulariserende samfund [...]. På mange måder lever liberalismen videre i den islamiske verden, og *mange muslimer ønsker i virkeligheden*, at deres samfund skal udvikle sig i retning af demokrati og pluralisme i vestlig forstand (s. 152, min kursiv).

Min sidste bemærkning til bogen handler om formalia. Provençals brug af kursiv er inkonsekvent og forekommer sjusket. Tanken bag synes at være at første gang et arabisk ord nævnes, står det i kursiv og herefter ikke (og at alle citater er i kursiv, hvilket heller ikke gennemføres konsekvent, se fx s. 106-107). *Koranen* står dog altid i kursiv, hvilket jeg ikke har fundet nogen forklaring på (nu hvor *Hadīth*-litteraturen ikke står i kursiv, selvom *Sunnaen* ofte gør det, jf. s. 157). Andre mindre formaliteter, som også synes usystematiske for læseren, er om Vesten har stort eller lille begyndelsesbogstav, gentagelse af fodnoter (se fx s. 62), forskellige stavemåder for fx *sunna/sunnah* (se fx s. 157), småfejl i litteraturlisten og en svingende brug af bindestreg efter den bestemte artikel på arabisk (dvs. *al-*, jf. fx s. 95).

Johanne Louise Christiansen, videnskabelig assistent, ph.d.,
Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet
jch@cas.au.dk

⁶ Der findes stadig nogle forskere som argumenterer for brugen af termen 'fundamentalisme', især fordi den har en vis komparativ berettigelse; se fx Gabriel A. Almond, R. Scoot Appleby & Emmanuel Sivan, *Strong Religion: The Rise of Fundamentalisms Around the World*, Chicago/London: The University of Chicago Press, 2003.